

УДК 811.111+811.161.2

ДОСЯГНЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ТОТОЖНОСТІ ЯК ОСНОВИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Лисенко Г., Чепурна З.

У статті розглядається функціональна тотожність як складова граматичних трансформацій для забезпечення повноцінного перекладу, аналізуються труднощі застосування перекладацьких трансформацій в науково-технічних текстах на матеріалі текстів в галузі будівництва.

Ключові слова: трансформація, функціональна тотожність, заміна, синтаксична функція, контекст речення, категорія, частковий збіг.

В статье рассматривается функциональная тождественность как составляющая грамматических трансформаций для обеспечения полноценного перевода, анализируются трудности при использовании переводческих трансформаций в научно-технических текстах на материале текстов в строительной отрасли.

Ключевые слова: трансформация, функциональная тождественность, замена, синтаксическая функция, контекст предложения, категория, частичное совпадение.

The article deals with the functional identity as a part of grammatical transformations to provide a full translation difficulties are analyzed using translation transformations in scientific and technical texts on material of texts in the construction industry.

Key words: transformation, functional identity, substitution, syntactic function, clause context, construction, category, partial coincidence.

Глибока своєрідність мов, що виражається у їх граматичній та лексичній структурі, неспівпадіння систем понять у різних народів, різні шляхи їхнього розвитку, різні умови реальної дійсності, відмінності у соціальній культурі та кругозорі, – такі причини, що досить суттєво ускладнюють процес перекладу. Різні перекладацькі перетворення є конкретним відображенням цих відмінностей, це шлях до створення еквівалентних відповідників, зважаючи на їх функціональну тотожність.

У сучасному перекладознавстві однією з головних проблем є систематизація способів досягнення максимальної відповідності тексту оригіналу та перекладу. Однак будь-який переклад передбачає корекцію змісту оригінального тексту перекладачем.

Аналіз науково-технічного перекладу під кутом зору науково-інформаційної діяльності допоможе більш об'єктивно оцінити можливості перекладача, умови виконання перекладу та інтереси замовника. Рівноцінний вплив на читача досягається не завдяки дослівному або буквальному копіюванню елементів висловлення, а застосуванню у перекладі еквівалентних конструкцій, які відповідають нормам літературної мови науково-технічної літератури. На відміну від художнього перекладу, науково-технічний переклад характеризується точністю передачі змісту.

Об'єктом цього дослідження є способи досягнення функціональної тотожності при перекладі текстів з німецької мови українською.

У перекладознавстві наявні розгалужені класифікації трансформацій, завдяки яким досягається функціональна тотожність. Найбільш загальною є диференціація трансформацій на перестановки, додавання, заміни й опущення Л. С. Бархударова [1, с. 190–231]. Вчений вважає, що такий поділ є досить приблизним і умовним. Враховуючи рівні мовної системи, здійснюють диференціацію трансформацій Я. І. Рецкер, В. Н. Комісаров, Л. К. Латишев, Р. К. Міньяр-Белоручев й ін. Найбільш актуальними у плані трансформацій вважають лексичний, морфологічний та синтаксичний рівні.

Перекладацькі трансформації є наслідком неспівпадання структури мов, що змушує вдаватися до різних адекватних замін: до заміни одних частин мови іншими, зміни категоріальних та часових форм дієслова та всієї граматичної структури речення. Перекладачу з самого початку слід зрозуміти, що абсолютне відтворення граматичної структури вихідного речення призводить частіше до буквалізму та нагромодження речень, яким притаманна чужорідна структура. Граматичні трансформації – це найбільш поширений перекладацький прийом, який дозволяє зберегти тотожність функцій оригіналу.

Перекладацькі трансформації в цілому – це технічні засоби перекладу, які полягають в заміні регулярних відповідників контекстуальними. Трансформовані вирази, які за деякими ознаками структури і значення відрізняються від закономірних відповідників, однак, у певному контексті можуть виступати як їхні контекстуальні синоніми. Вживання синонімів пояснюється тим, що вони забезпечують у контексті більший рівень еквівалентності, ніж кожне з можливих регулярних відповідників.

Розмежування трансформацій і помилок перекладу надає трансформаціям лише позитивний статус правильного вибору відповідників у перекладному тексті, але дуже важко віднайти критерії оцінки відповідності оригіналу й перекладу, зважаючи на наявність різних установок перекладу, різної мети перекладу (приміром, виходячи зі Скопос-теорії німецької дослідниці К. Райс), а також найголовніше – з огляду на те, що досягнення повної еквівалентності можливе лише в ідеалі [6, с. 753-754]. Причинами помилок на думку М. Грабовського можуть бути недостатнє володіння мовою оригіналу, недостатній когнітивний досвід, недостатність знань про описувану у вихідному тексті дійсність, неуважне ставлення до системи смислів тексту оригіналу, нерозуміння авторської думки, невміння розрізняти особливості індивідуального стилю автора тощо [4, с. 514-536].

Своєрідність змістовних та мовних систем ускладнює проблему перекладу, оскільки перекладач має враховувати багато факторів як мовного, так і немовного характеру і робити різні перетворення, щоб отримати адекватний переклад. Але вибір того чи іншого перетворення повинен базуватися на чіткій критерії, що і є функціональною тотожністю оригіналу та його перекладу. Це можна продемонструвати на наступному прикладі: *Natürlich vollziehen sich die Erneuerungsarbeiten der Region auch weiter, aber im Vergleich zu weiteren Regionen gibt es viel mehr Schwierigkeiten, die mit verschiedenen Faktoren zusammenhängen und noch weiteren Arbeiten wie die Entfernung von Sand, Gieß und Gestein aus dem Wasserbett, Ackern, das Platzieren im Stillwasser von kleinen Flüssen verschiedener Gebäuden, unwirtschaftliche Waldabholzung, das auf natürliche Weise den Abfluss von Regenwasser reguliert.*

Звичайно, процес відновлення автодорогі регіону триває, проте на відміну від інших областей, він ускладнений багатьма факторами серед яких, що додають зайвих проблем дорожнім службам, вибрання з русла річок піску, гравію і каменю, оранка земель і розташування в заплавах малих річок різного роду будівель, без господарська вирубка лісів, що є природним регулятором стоку дощових вод.

В процесі перекладу будь-якого тексту виділяють одиниці зі стандартною і нестандартною залежністю від контексту. Перші, як правило, легко перекладаються за допомогою лексико-граматичних відповідників, враховуючи типологічну характеристику двох мов. Такі одиниці прирівнюються до міжмовних відповідників. Друга категорія, тобто одиниці з нестандартною залежністю потребують особливої перекладацької технології, оскільки їх структура і функції можуть суттєво відрізнятися в двох мовах. В такому випадку необхідно використовувати специфічні прийоми перетворення тексту.

Відмінності в структурі неминуче спричиняють граматичні трансформації. Ці відмінності бувають або повними, або частковими. Якщо в українській мові відсутня граматична форма, яка притаманна лише німецькій мові, тоді може спостерігатись невідповідність перекладу. В деяких випадках граматична категорія однієї мови є дещо ширша, ніж граматична категорія іншої. Необхідно також виокремити випадки часткової невідповідності, коли дана граматична категорія існує в обох мовах, але не співпадає в усіх своїх формах. Граматична заміна як

особливий спосіб перекладу має на меті не просто вживання у перекладі форм мови перекладу, а відмову від використання форм мови перекладу, аналогічних вихідним, заміну таких форм на інші, які відрізняються від них за змістом, що вони означають (граматичним змістом). У практиці перекладу граматичні трансформації поєднуються з лексичними. Оскільки комунікативне навантаження речення часто вимагає ретельного вибору слова (або декількох слів), щоб отримати правильне та точне відображення у перекладі, то і вирішення перекладацького завдання залежить від успішного вибору форми слова, його граматичних категорій. Заміна українського іменника у перекладі німецьким дієсловом може викликати зміну структури речення в цілому.

Грамматичні відповідники у мовах різних систем можуть бути у більшості випадків лише функціональними, залежними від ряду змінних факторів. Але, навіть, якщо підібрана оптимальна структура речення у перекладі з урахуванням всіх факторів, постає питання про вибір найкращого порядку слів, точніше, найоптимальнішого розташування членів речення: *In den letzten Jahren, wegen der mit der Finanzierung verbundenen Verzögerungen, erhalten die Bauarbeiter die Bankkredite, deren Zinsen in die Kostenvoranschläge der Bauprojekte nicht eingeschlossen werden. Останніми роками через затримки, пов'язані з фінансуванням дорожніх робіт, будівельники залучають кредити банків, відсотки за якими не включаються до кошторисів проектів будівництва.*

Професійний переклад починається зі стадії, коли іншомовне речення вже осмислене перекладачем, тобто його граматична структура вже проаналізована. Зважаючи на різні фактори, перекладач змушений застосовувати різні граматичні трансформації, найважливіші з яких полягають у повній або частковій реконструкції вихідного речення, у заміні частин мови та членів речення при перекладі. Досить часто, навіть при наявності в українській мові аналогічної структури, необхідно застосовувати певну трансформацію, зважаючи на узус української мови.

Досягнення перекладацької еквівалентності виникає завдяки існуванню формальних семантичних систем двох мов. Такий вид перекладу, коли текст залишається незмінним у семантичному змісті називається міжмовною трансформацією.

Починаючи перекладати, перекладач повинен зрозуміти загальний зміст тексту, визначити його функціональне призначення і виділити ті вихідні відрізки, які можуть мати закономірні або функціональні еквіваленти у перекладі. Завдання перекладача – визначити ті вихідні одиниці, які можуть бути однозначно перекладені у запропонованому контексті. Вихідними одиницями можуть бути окремі слова, словосполучення, речення або навіть декілька речень. Вихідні одиниці перекладу прийнято називати у перекладацькій науці *квантами*. Отже, однією з передумов досягнення функціональної тотожності є уміння вільно використовувати перекладацькі трансформації, зокрема граматичні. На думку Бархударова Л. С. для досягнення “адекватності перекладу”, перекладач використовує трансформації для того, щоб у тексті перекладу з максимальною повнотою була подана інформація, наявна у вихідному тексті, враховуючи дотримання норм мови перекладу.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 239 с.
2. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во МГУ, 2004. – 544 с.
3. Левицкая Т. Почему нужны грамматические трансформации при переводе? / Т. Левицкая, А. Фитерман // Тетради переводчика – М., 1971. – Вып. 8.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
5. Best J., Kalina S. Übersetzen und Dolmetschen./ Joanna Best, Silvia Kalina – Tübingen: A. Franke Verlag, 2001. – 284 S.
6. Reiss K. Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. / K. Reiss – Wien: Wiener Verlag, 2000. – 273 S.